

ПОТРЕБА ВПРОВАДЖЕННЯ АСПЕКТНОГО АНАЛІЗУ ОБРАЗІВ-ПЕРСОНАЖІВ У ПОЛІКУЛЬТУРНІЙ ОСВІТІ УЧНІВ

В статтє раскрыта необходимость учитыватъ национальнѣй аспект образов-персонажей прозаических произведений в процессе их изучения в старших классах средней школы. Научно обосновано содержание работы в данном аспекте.

The article deals with some problems concerning the necessity to use the national aspect of characters in prose works in the process of their studying in high-school classes. The contents of this kind of activities are given scientific grounds.

Введення курсу „Зарубіжна література” до програм середніх закладів освіти поставило перед ученими та вчителями ряд питань, пов’язаних із специфікою вивчення художніх творів різних національних літератур. Теоретики і практики нового предмету досліджують різні методичні питання, але технологія вивчення образів-персонажів до сьогодні не була темою спеціальних досліджень, що і зумовило актуальність розгляду цієї проблеми.

Останнім часом у методиці навчання української літератури дедалі популярнішим стає аспектний аналіз образів-персонажів, який передбачає виявлення особистісного ставлення учнів до героїв виучуваних художніх творів та поглиблює індивідуальність сприймання. Цю проблему розробляють вчені-методисти В.Гриневич, О.Забарний, Є.Пасічник, З.Шевченко та ін. Вчителями зарубіжної літератури запозичується цей позитивний досвід, оскільки опрацювання в одному курсі творів різних народів та різних епох повною мірою дозволяє визначити їх загальнолюдський та національний зміст, а відповідно і значення. Завдання вчителя зарубіжної літератури – донести до учнів кожний художній твір як явище національної культури на певному етапі її розвитку з характерними етичними та естетичними домінантами. Відтак розуміння конкретного образу-персонажа певною мірою залежить від усвідомлення специфіки національної культурної системи і національного контексту, в межах яких його було створено. Тому цілком вмотивованим є *національний аспект* аналізу образів-персонажів у процесі вивчення зарубіжної літератури [2,164]. У методиці навчання цього предмету обґрунтування доцільності його введення висвітлювалося у працях вчених З.Кирилук, Л.Мірошниченко, О.Ніколенко, Б.Шалагінова, К.Шахової.

Мета даної статті – обґрунтувати потребу визначення національного аспекту образів – персонажів, зміст роботи вчителя зарубіжної літератури в цьому напрямку. Відповідно ставилося завдання розкрити основні складові цього аспекту та ефективні види навчальної діяльності учнів щодо з'ясування ролі національного компонента в ідейно – естетичному змісті художнього твору.

Відповідно, врахування основ світосприйняття представників певного народу загалом та кожного національного поета чи письменника зокрема особливо важливе не тільки для розуміння етичного та естетичного концептів виучуваних художніх творів, а й самої логіки розвитку літературного процесу. Це й зумовило пильну увагу

вчених до питання про вивчення проявів національної ментальності у творчості зарубіжних письменників.

Досить часто вчителі у своїй педагогічній практиці вивчення образів-персонажів останнім часом вже використовують уявлення людей про національні особливості. Але такі зауваження, як “легковажний француз”, “педантичний німець”, “чопорний англієць”, “усміхнений японець” не виходять за межі життєвих узагальнень. При цьому певні характеристики, що використовуються для означення поведінкових особливостей образів-персонажів різних національних літератур у більшості розпливчасті, суб’єктивні, довільні. Такі ознаки не дозволяють досягнути істинної природи поведінки та самовиявлення героїв твору, а відповідно і його ідейно-естетичного змісту загалом. Тому постала потреба науково обґрунтувати **зміст роботи** щодо визначення національного аспекту в аналізі образів-персонажів, який має враховувати:

- специфіку естетичної системи національного мистецтва;
- національно-психологічні особливості представників певної країни;
- особливості символічного світу;
- ціннісні орієнтації;
- етнічну свідомість і самосвідомість, сформовані історично;
- історичні передумови виникнення та національні особливості відповідного літературного напрямку в письменстві;
- національну специфіку творчого методу письменника.

Перші спроби теоретично узагальнити ментальні риси здійснювалися ще в античні часи Цезарем, Геродотом, Ксенофонтom, Плінієм, Стратоном. Ще Гіппократ прагнув пов’язати особливості народних характерів із різницею в кліматі та географічними умовами проживання. Подібні роздуми зустрічаються і в Монтеск’є. Науковий же підхід було сформульовано в роботах Локка, Руссо, Гегеля, Гердера.

Із працями вчених М.Лацаруса і Х.Штейнталя, які тлумачили “народний дух” як особливе, обмежене утворення, що виражає психічну схожість та самосвідомість індивідів однієї народності, пов’язується створення дисципліни – психології народів у 1860 році. Зміст “народного духу” мав розкриватися через порівняння мови, міфології, моралі і культури.

З II-ї половини XIX століття етнопсихологія вже досліджувала проблеми народної творчості в різних її проявах.

У XIX столітті широкого розповсюдження набули ідеалістичні теорії “народного духу”, згідно з якими кожний народ попередньо наділений певними духовними якостями, які остаточно визначають його можливості. Після усвідомлення їх очевидної поверховості набула поширення біологічна інтерпретація національного характеру. Нова теорія розглядала його як обумовлений генетично й успадкований.

Грунтовні дослідження вчених переконали, що характер психічних процесів, здібності, структура потреб та інтересів тощо залежить не стільки від біологічних, скільки від соціально-культурних факторів. Ці положення особливо важливі для методики навчання зарубіжної літератури, яка вивчає пам’ятки мистецтва слова в контексті розвитку культури.

На початку XX століття ідеї етнічної психології розвивалися і реалізовувалися в “Психології народів” В. Вундта, який наголошував на потребі вивчення мови, фольклору та звичаїв для визначання ментальних рис народу. Пізніше в США етнопсихологія ототожнювалася з неофрейдистською теорією, яка прагнула вивести риси національного характеру з так званої “базової” (“модальної”) особистості, яка асоціювалася з типовими для культури методами виховання дітей.

Американська етнопсихологія в середині XX століття (А.Кардинер, М.Мід, Р.Мертон, Р.Лінтон) брала за основу ідею моделі “середньої особи”, визначала тим самим певних

індивідів через культуру, поведінку і формулювала при цьому узагальнений висновок про їх психологію.

Великий внесок у дослідження національних рис характеру здійснили українські діячі М. Драгоманов, В. Гнатюк, М. Грушевський, В. Антонович. М. Костомаров стверджував, що географічне положення й історичні умови зумовлюють психічну своєрідність націй і народностей, що підтвердилося подальшими дослідженнями. А. Овсяннико-Куликовський у роботі “Психологія національності” стверджує, що мова – основа народної психіки, що національна специфіка полягає в особливостях мислення, що формуються історично. І хоча учні загальноосвітніх шкіл не володіють на належному рівні навичками художнього перекладу, а найкращі зразки перекладної літератури, зберігаючи художню домінанту, дозволяють простежити ці визначальні риси національного менталітету у творах мистецтва слова [3,64].

У галузі етнопсихології поняття національного характеру розуміється як описове, а не аналітичне. Вперше його почали використовувати мандрівники, а за ними – географи й етнографи для позначення специфічних рис поведінки й образу життя народів. При цьому під національним характером розумілися властивості темпераменту, емоційних реакцій, інші описові розходження соціальних установок, ціннісних орієнтирів, моралі, ставлення до праці тощо. Але соціальна і психологічна природа цих явищ різна. Отже на сьогодні вчені національний характер розуміють як компонент психічного складу нації, що визначається як система ставлень народності до різноманітної навколишньої дійсності, яка закріпилася і проявляється у стійких стереотипах мислення, емоційного регулювання та поведінки в цілому [1,254].

Необхідно зазначити, що виокремлення національного аспекту дозволяє вчителю впроваджувати його на будь-якому етапі вивчення образу-персонажу чи аналізу художнього твору. Найголовніше, щоб методика його

визначення відповідала логіці роботи над текстом та розумовим здібностям учнів.

Виходячи з цього, для ефективності визначення національного аспекту образів-персонажів різних національних художніх творів доцільно пропонувати учням виконувати такі **види робіт**:

- складання характеристики концепції особистості відповідно до специфіки національної культури, релігії, світобачення конкретного періоду в розвитку мистецтва;
- аналіз важливих уривків тексту для розуміння національного змісту образів-персонажів;
- з'ясування та пояснення сюжетних та позасюжетних засобів творення образів-персонажів, зумовлених специфікою національного мистецтва слова і літературного напрямку.

Література

1. Баронин А. Этническая психология. – Киев: Тандем, 2000. – 264 с.
2. Мірошниченко Л. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах: Підручник для студентів-філологів. – К.: Ленвіт, 2000. – 240 с.
3. Нарієвська В. Національний характер як художньо-естетичний феномен. – Дис....к.філ.н. – Дніпропетровськ, 1995. – 183 с.